

TINA MODOTTI

Introducció

Tina Modotti (Udine, 1896 – Ciutat de Mèxic, 1942) va protagonitzar alguns dels fets històrics més rellevants de la primera meitat del segle xx, com l'emigració econòmica d'europaus a Amèrica al canvi de segle, el naixement del cinema mut a la costa oest dels Estats Units, l'agrariisme postrevolucionari a Mèxic, el muralisme polític, la reivindicació de la cultura indígena mexicana, la incorporació de les dones a l'espai públic, la pugna entre estalinistes i trotskistes després de la Revolució del 1917, el Socors Roig Internacional o la Guerra Civil Espanyola. Malgrat el gran nombre de biografies que ha generat, en part continuem amb llacunes biogràfiques que de mica en mica es van completant. És una de les pioneres de l'aportació de les dones a la fotografia a la dècada del 1920 i, malgrat que avui li podem atribuir unes quatre-centes imatges, el nombre va creixent amb cada nova troballa, tal com fa palès aquesta mateixa exposició. A més, Tina Modotti va exercir gran influència en la fotografia mexicana posterior, des de Manuel Álvarez Bravo fins a Graciela Iturbide.

Modotti es va iniciar en la fotografia amb Edward Weston, per bé que la seva obra excedeix els ensenyaments formalistes del nord-americà, ja que no va trigar a construir un treball autònom amb una visió pròpia i personal.

Després de passar l'adolescència a San Francisco i Los Angeles, Modotti va recalar a Mèxic, on va formar part del «Renaixement mexicà», una esplendor cultural postrevolucionària. Integrada al cercle dels artistes i muralistes mexicans, el seu treball va afegir al formalisme de Weston una «fotografia encarnada»: en la seva mirada pesava el fet de provenir d'una família modesta, de ser una emigrant econòmica o d'haver nascut dona, com també la seva sensibilitat pel que fa a les injustícies socials.

Militant del Partit Comunista Mexicà (PCM) des del 1927, va denunciar amb la càmera la situació dels desposseïts, posant principalment l'accent en la construcció d'un nou imaginari sobre les dones mexicanes.

Després de ser expulsada de Mèxic per comunista el 1930, la seva militància fotogràfica ben aviat va esdevenir només activisme. Aparentment, va deixar de banda la fotografia als anys trenta per dedicar-se a la militància política. A mitjans d'aquesta dècada, el PC la va enviar a Espanya, on va exercir un paper determinant en el transcurs de la Guerra Civil en assumir la coordinació del Socors Roig Internacional (SRI): va organitzar la sortida del país dels anomenats «infants de la guerra», va coordinar la gestió d'hospitals militars, en els quals a més va treballar com a infermera, i va dur a terme tasques de caire propagandístic i polític. En acabar la guerra va travessar els Pirineus al costat de milers d'exiliats i exiliades polítics.

Va morir el 1942 a Ciutat de Mèxic.

Primers anys: d'Udine a Los Angeles

Tina Modotti neix a Udine el 1896 en una família econòmicament modesta. El 1906, el seu pare emigra als Estats Units amb la intenció d'agrupar-hi més tard la família. El 1913, Tina Modotti arriba sola a San Francisco, on en aquell temps vivien gairebé vint mil italians, i treballa en el sector del tèxtil, per bé que, alhora, també s'introdueix en l'escena teatral amateur. El 1915 coneix Roubaix de l'Abrie Richey, «Robo», amb qui es trasllada a Los Angeles, on entra en contacte amb Edward Weston, per a qui farà de model a partir del 1920. També escriu i publica els seus primers poemes, i prova sort en el món del cinema, tot participant en tres pel·lícules. A *The Tiger's Coat*, Modotti interpreta una dona mexicana. El seu físic, els cabells foscos i la pell mediterrània la van encasellar en els papers estereotipats que els nord-americans identificaven amb el mite exòtic, romàntic i pèrfid de la dona llatina. Paral·lelament, tal com s'aprecia en els seus àlbums familiars, juga a canviar d'identitat mitjançant la roba i la disfressa (posa vestida de ballarina, amb els pantalons que marcaven l'empoderament de la «nova dona» o com un personatge de *Les mil i una nits*).

Mèxic: a l'altra banda de la càmera

El 1923, Tina Modotti es trasllada juntament amb Edward Weston a Ciutat de Mèxic, on obren un estudi de retrats i des d'on exploren el país tot fotografiant-lo, tal com mostren *Convent de Tepotztlán* o *Casa de Zuno, el pati* (de les quals desconeixem l'autoria exacta, com en el cas d'altres fotografies d'aquesta exposició). Mèxic viu l'anomenat «Renaixement mexicà» i Modotti es deixa influir per aquesta esplendor cultural; de fet, ben aviat n'esdevindrà una figura essencial, ja que transformarà la fotografia del país.

A Mèxic, la seva fotografia evoluciona ràpidament i, a la perfecció formalista que ha après de Weston, hi afegeix una mirada personal, condicionada per la seva manera de veure i sentir la vida, en la qual destaca la seva atracció per l'ésser humà i la seva denúncia de les injustícies socials (en aquesta secció es pot comparar, per exemple, la mirada diferent de tots dos fotògrafs davant l'envelat d'un circ o en els retrats de l'antropòloga Anita Brenner o de Luz Jiménez, promotora del nàhuatl). En aquests primers anys, Modotti treballa en diferents natures mortes, principalment flors, com ara els lliris blancs, els geranis o les roses, sense oblidar els cactus, però també fa retrats, en els quals va més enllà de la cosificació de la dona per mostrar, per exemple, la forta connexió entre la mare i la filla (*Nadó asteca* o *Luz i nadó*). Algunes d'aquestes imatges es faran servir posteriorment en les revistes il·lustrades de l'època com a exemples d'una mexicanitat que té l'origen en la cultura indígena.

També documenta el treball dels muralistes mexicans, entre els quals destaquen Diego Rivera i José Clemente Orozco, i il·lustra les publicacions més importants de l'època, com *Idols Behind Altars* d'Anita Brenner, una monografia d'Ernestine Evans sobre el muralisme o la revista *Mexican Folkways*.

A la darrerria del 1926, Weston torna als Estats Units. Des del començament d'aquest any, Modotti té una nova càmera Graflex, més lleugera que l'anterior Corona, que havia adquirit a San Francisco; és així com surt al carrer plena d'energia per fotografiar Mèxic, que per a ella és la seva gent.

Fotografia i compromís polític. Mèxic és la seva gent

Després d'afiliar-se al Partit Comunista el 1927, la implicació política de Modotti s'accentua. Forma part del Socors Roig Internacional i també col·labora com a traductora o amb les seves fotografies amb el diari *El Machete*, adreçat a lectors pagesos. També assisteix a manifestacions i les fotografia, i participa en associacions polítiques com ara Manos Fuera de Nicaragua.

Acostuma a defugir la posa i retrata els individus en situacions reals, tant a la ciutat com als pobles i al camp: una cua de ciutadans al mont de pietat nacional per empenyorar pertinences, pagesos a les escoles agraristes, venedores de *tortillas*, de cols, de barrets, traginers de blat de moro, bugaderes, mares portant els fills, infants paupèrrims de la Colonia de la Borsa, festes populars, etc. Algunes van ser publicades en diaris com *El Machete*, i més tard en revistes estrangeres com *AIZ*, *Der Arbeiter-Fotograf*, *New Masses* o *Put' Mopr*.

Modotti es plantejava el dilema de la representació. Com trobar un llenguatge visual accessible al poble que no traís els seus principis estètics? Va trobar una fórmula en la fotografia de caràcter simbòlic: per exemple, *Dona amb bandera* no és tan sols una imatge sobre el comunisme, sinó que expressa la capacitat dels éssers humans d'empoderar-se gràcies a la voluntat i als ideals polítics. També fa unes natures mortes en les quals els elements juxtaposats representen conceptes abstractes que parlen del poble com un ens emancipat i de la visió comunista d'un futur que neix de la mateixa terra (*Falç, canana i panotxa* o *Màneg de guitarra, canana i panotxa*). En el seu manifest fotogràfic del 1929, coincidint amb la seva exposició individual a la Biblioteca Nacional, Modotti declara que no es considera «artista», sinó «fotògrafa», un ofici que concep com qualsevol altre, d'acord amb les seves idees proletàries.

El pas a l'acció política: l'Espanya en guerra

El 1930, Tina Modotti és expulsada de Mèxic i torna a Europa després d'haver estat acusada falsament de participar en l'atemptat contra el president Pascual Ortiz Rubio. Fa una breu estada a Berlín, on mira de continuar dedicant-se a la fotografia, endebades, ja que ben aviat es trasllada a la Unió Soviètica i se centra en les seves activitats com a membre del Socors Roig Internacional.

El Partit Comunista l'envia a l'Espanya republicana. Durant la Guerra Civil, sota diferents àlies, coordina l'SRI: reorganitza l'Hospital Obrero de Cuatro Caminos, que es dedicarà a atendre els milicians ferits; supervisa i és reportera d'*Ayuda. Semanario de la Solidaridad*, el diari de l'SRI, en el qual va signar articles amb els noms de *María*, *Carmen Ruiz* o *Vera Martini*, i fa de responsable de propaganda, és a dir, de la tasca de difusió i divulgació de les activitats de l'organisme. Políticament dependent del Partit Comunista, l'SRI va exercir un paper primordial pel que fa a l'acció humanitària durant la guerra, i va acabar esdevenint la principal organització abocada a l'ajut i el socors dels represaliats polítics i les seves famílies, com també una important base del sistema sanitari militar republicà.

El 1937, Modotti participa en l'organització del II Congrés Internacional d'Escriptors per a la Defensa de la Cultura a Madrid, València i Barcelona. Entre els participants hi havia, entre d'altres, André Malraux, Anna Seghers, Ernest Hemingway, Aleksei Tolstoi, Octavio Paz, Elena Garro, Rafael Alberti, María Teresa León, Robert Capa i Gerda Taro.

No hi ha rastre de fotografies fetes per Modotti a Espanya, encara que alguns autors sospiten que tres de les disset imatges de *Viento del pueblo, poesía en la guerra* de Miguel Hernández podrien ser seves. El que sí que sembla provat és que l'edició del poemari com a fotollibre va ser una idea de Modotti.

Torna a Mèxic amb Vittorio Vidali, la seva parella en aquells moments, i mor prematurament d'una aturada cardíaca el 1942. Després de la seva mort, els seus amics mexicans i els exiliats espanyols republicans li dediquen un homenatge a Ciutat de Mèxic. La seva darrera fotografia conservada, que mostrem per primera vegada en aquesta exposició, és la de la seva gosseta Suzi.

El seu treball es va anar oblidant gradualment, fins que a partir de la dècada del 1970 es va tornar a exposar i a estudiar.